

Veldsman, Daniël P¹
Universiteit van Pretoria

Geneem en gelees: oor Dirkie Smit as hermeneutiese teoloog

ABSTRACT

Met spesifieke toespitsing op die werk *Neem, lees!* (2006) van die sistematiese teoloog Dirkie Smit van die Fakulteit Teologie, Stellenbosch, word krities gevra na sy benadering tot en verstaan van die plek van hermeneutiek in teologiese besinning. Op grond van 'n uiteensetting van sy diepgaande hermeneutiese verstaan, word sy benadering beskrywe as 'n ekumenies-ekkesiologiese rasionaliteitsmodel. Ten opsigte van hierdie model word die vraag gestel "waarheen?" dit ons hermeneuties neem. Hierdie "waarheen?" word aangedui en krities bespreek met as kernpunt van kritiek die volledige ignorering van die eitydse teologie-wetenskap debat wat op geen wyse vormgewend neerslag vind in Smit se hermeneutiese model nie.

1. INLEIDING

Om oor Dirkie Smit as hermeneutiese teoloog te skryf is 'n voorreg. Ook soveel te meer as dit saamval met die herdenking van sy sestigste verjaarsdag in Oktober 2011. Om krities na te dink oor sy teologiese bydrae as Reformatoriese sistematiese teoloog aan die Universiteit van Wes-Kaapland en Stellenbosch – 'n teologiese bydrae waarvan die impak veel wyer strek as die hange van Tafelberg, die Kaapse vlaktes en die kuslyn van die Atlantiese oseaan. Op watter wyse hy oor bykans drie dekades sy besondere bydrae gelewer het² en tans nog lewer asook die reikwydte en spesifieke foci van sy nadenke, is al by meer as een geleentheid en deur verskeie ander persone oor die afgelope paar jaar benoem en beskrywe.³ In kort: dis besonders. Sy akademiese toewyding, deeglikheid, kognitiewe netheid, ekumeniese openheid en ekkesiologiese deernis is vir ons in baie opsigte 'n eksemplariese voorbeeld van teologiese uitnemendheid. So skryf – om maar net een voorbeeld te noem – Botha (2007:336) in die vroeëre huldigingsbundel ter ere van Smit:

Smit is highly respected in the church and by colleagues throughout the theological world for his ability to grasp historical and contemporary trends in the vast field of theology; for his impressive knowledge of so much of the theology that has been and is still produced today; for his sharp insight into contemporary debates and discourse; for his ability to discern and to integrate the insights of contemporary theologians and of those from former times; and particularly, for his ability to relate fundamental theological insights to contemporary challenges and this to facilitate the development of necessary discernment in the church. Despite this, Smit consciously and deliberately prefers not to work on his own, for himself. He prefers to do-theology-with-others, in community,

---

1 Daniël Veldsman teaches Systematic Theology at the Theological Faculty, University of Pretoria

2 Sien veral die Versamelbundels *Essays in Public Theology: Collected Essays 1* (2007), *Geloof en Openbare Lewe: Versamelde Opstelle 2* (2008) en *Essays on Being Reformed* (2009). Vir 'n volledige publikasielys van Smit, sien <http://academic.sun.ac.za/tsv/staff/smit.html>.

3 Sien as voorbeeld die vroeëre huldigingsbundel in 2007 met artikels van Johan Botha, Steve de Gruchy, Auke Compaan, Nico Koopman, Elna Mouton, Robert Vosloo en Clint le Bruyns.

with an openness to others, whom he sees as co-workers and co-witnesses to the truth, conscious of and continuously recognising that which is of value and worth in able older and younger voices”.

Besondere “Bothaanse” woorde van waardering. En dit kan ek maar net beaam. Maar in my beaming hoor en sien ek terselfdertyd ’n uitnodiging om met hom in ’n kritiese gesprek te tree,⁴ en weliswaar net ten opsigte van een belangrike dimensie van sy nadenke as teoloog, te wete Smit as hermeneut, of dalk beter gestel: sy verstaan van teologie as hermeneutiese teologie. Hierna gaan ek kyk in twee opeenvolgende fases: eerstens ’n kort oorsigtelike uiteensetting van sy verstaan van teologiese hermeneutiek soos hy as storieverteller dit spesifiek uiteensit in sy boek *Neem, lees!* (2006). Ek kies hierdie boek juis omdat dit op die agterblad daarvan beskrywe word as ’n “fassinerende verhaal wat sal inlig, inspireer en stimuleer” (Rachel Baard); as ’n “meesterstuk van gerypte insig” (Christo Lombard) van ’n “mature mind” (Piet Naude). Elders noem Vosloo (2007:399) dit “waarskynlik een van die belangrikste teologiese boeke wat die afgelope aantal jare in Afrikaans verskyn het ...” En dit is so waar! In die hieropvolgende bespreking van die boek, gaan ek sy hermeneutiese denkwysse tipeer as sprekend van ’n ekumenies-eklesiologiese rasionaliteit. En tweedens wil ek enersyds wys – positief – op die besondere (passiewolte) diepte en (sosiale) trefkrag van sy verantwoordelike (en versigtige) benadering tot teologiese hermeneutiek, en andersyds – negatief – op die onvermydelike isolering van teologiese nadenke wat voortspruit uit sy benadering.

1 GENEEM EN GELEES

Neem, lees! is die titel van Dirkie Smit se boek oor die “hoor en verstaan van die Bybel” wat in 2006 verskyn het. Sy keuse vir hierdie titel laat by my as leser ’n eucharisties-liturgiese toon deurskemer en rezoneer, amper asof hy die leser wil uitnooi om die (histories-gegroeide) “Woord” wat hy (hermeneuties / interpreterend) breek, in God se teenwoordigheid te geniet – maar dan in afhanklikheid van die troue Een wat die woord self “ingestel” het! Smit (2006:7; 231-33) verduidelik die keuse van die titel, asook die afbeelding van die fresco van Benozzo Gozzoli⁵ op die voorblad. *Neem, lees!* verwys na die beslissende oomblik in die lewe van die Noord-Afrikaanse kerkvader Augustinus (354-430) wat in ’n krisistyd in sy geestelike lewe in sy tuin ’n kindjie die woorde hoor sing het. Dit het hom vreemd aangegryp en hy het ’n Bybel geneem en begin lees – en sy lewe is daarmee radikaal vernuwe. En dit is vanuit hierdie “eie (persoonlike) nuutheid” dat Smit die storieverteller word van die verhaal van die interpretasie van die Bybel deur die eeue: van teologiese hermeneutiek. Nie ’n verhaal ter wille van ’n verhaal nie, maar juis om hierdie vernuwende tekstuele krag opnuut weer uitnodigend te laat weerklink (sing?) sodat die lesers daardeur aangegryp kan word – soos Augustinus destyds daardeur aangegryp is.

Smit vertel sy een verhaal oor die lees en verstaan van die Bybel uit vier verskillende perspektiewe (2006:7-8), naamlik ’n historiese, ’n sistematiese, ’n etiese en ’n homiletiese perspektief. Aan elkeen hiervan wil ek kortliks aandag gee.

Die *historiese* perspektief (Smit 2006:9-110) gee weer op watter wyse die Bybel deur die eeue gelees is. Smit begin sy verhaal by ’n kursoriese aanduiding dat hierdie verhaal eintlik moet begin by die ontstaangeskiedenis van die onderskeie boeke (wat hy opsigself as

⁴ My woordkeuse “krities” sinspeel hier spesifiek op die ontbreking van enige kritiese opmerkinge oor Smit se teologiese bydrae in die vroëre huldigingsbunde!

⁵ Benozzo Gozzoli (c. 1421 – 1497) was ’n Italiaanse Renaissance skilder van Florence.

hermeneutiese aktiwiteite beskrywe want getuienis is 'n vorm van interpretasie!). Tog val hy weg met sy verhaal by die lees van die Bybel in die Vroeë Kerk (Smit 2006:12ev). Hy vertel van ontwikkelinge (voorlesing van dokumente by aanbiddingsgeleentheid; kanonvorming) en prosesse in hierdie tydperk (toekenning van godsdienstige gesag; samevoeging van Ou Testament en Nuwe Testament tot een boek; formeleer van samevattende fokus, 'n sleutel vir interpretasie vas te stel; rol van amptelike kerk in die vasstel van die regte lees van die Bybel); van uitlegmetodes (bv allegorie) en uitlegkundige skole (Aleksandrië in Egipte en Antiogië in Sirië) en invloedryke persone (soos bv Augustinus). En dan volg die interessante ontwikkelinge van die Middeleeue: ontwikkelinge hoofsaaklik in die Latynsprekende Weste van die Romeinse Ryk (en nie soseer in die Griekssprekende Ooste van die Romeinse Ryk waar die vroeëre ontwikkeling meestal afgespeel het nie). Van die geestelike lees (dit is, die *lectio divina* met sy drie stappe van grammatika, meditasie en gebed) van die Bybel in kloosters tot die ontwikkeling van die gebruik van die Bybel in skolastieke teologie in die katedraalskole tot die totstandkoming van die onafhanklike Middeleeuse universiteite. En hiermee saam die stigting van allerlei ordes (bv Dominikaanse Orde) en nuwe agendas vir die lees en verstaan van die Bybel. In die hieropvolgende Hervorming sou egter 'n radikale breuk volg wat deur allerlei ontwikkelinge en gebeure teweeggebring is. Onder die invloed van die Renaissance wat die oproep gedra het: terug na die oorspronklike bronne, is die oorspronklike Bybelse tekste intensief bestudeer; hiermee saam die ingrypende verdieping van die konflik tussen die beroep op die Bybelse dokumente en gesaghebbende uitlegtradisies; boonop ontstaan die drukpers en die Bybel word in allerlei volkstale vertaal. Hierna sou Bybelse interpretasie nooit weer dieselfde wees nie. En dan volg die Verligting: 'n grondige wending wat Smit (2006:53) beskrywe aan die hand van twee invloedryke denkers, te wete Descartes en Kant. In die invloedryke volgstroom van hulle denke het veral drie karaktertrekke die nuwe tydsgees tipeer: rasionalistiese denke, historiese bewussyn en die sekularisasieprojek. Dit het die lees en verstaan van die Bybelse tekste en boodskap op allerlei ingrypende wyses beïnvloed met radikale meningsverskille oor wat die Bybel is, waar en hoe dit gelees word. In verskillende sosiale omgewings (bv. akademie, kerk) is dit radikaal verskillend gelees en het in die 20ste eeu 'n nuwe belangstelling wakker gemaak wat eintlik maar net presies dieselfde konflikte van deur die eeue, in 'n nuwe gedaante na vore gebring het. Vir Smit (2006:66ev) is daar veral vyf vrae wat die lees van die Bybel vandag bepaal, en spesifiek vrae wat aan die hand van die konflikte geformuleer kan word, te wete: eerstens die stryd tussen verduidelik en verstaan (bv. in die ontwikkeling van die hermeneutiese filosofie); tweedens die stryd oor wie eintlik die reg het om die Bybel te lees (bv. die vraag na leserskontekste); derdens die stryd oor wat lees regtig is en hoe mense lees en behoort te lees (bv. die erkenning van die subjektiewe betrokkenheid as lesers); vierdens die stryd oor wat dit beteken om verantwoordelik te lees (want dit maak saak as sosiale aktiwiteit!), en laastens, oor wat die Bybel eintlik is, wat die ware aard is van hierdie teks wat gelees word (dws as teologiese boek en as boek van die kerk).

Juis op hierdie punt as afsluiting van die historiese perspektief wend Smit (2006:88 ev) hom in sy verhaal van die hermeneutiek tot *die lees van die Bybel in die ekumene*. En ek meen dis bepalend vir Smit se eie verstaan van die lees van die Bybel. Hy voer aan dat dit die een plek is waar baie kerke en gelowiges met hulle uiteenlopende sieninge, verwagtings, praktyke en leesgewoontes bymekaar kom en saam met mekaar probeer lees en luister wat die Bybel sê. Daarom meen ek dat Smit (2006:96) self 'n ekumeniese hermeneutiek vooropstel, dit is, 'n gemeenskaplike saamsoeke na die waarheid, wat soos volg gekenmerk kan word:

Die lewende teenwoordigheid van Christus deur die werking van die Heilige Gees waarborg dat die Woord steeds gehoor en verstaan word binne die kerk, volgens die breë ekumeniese kerk.

En dan spesifiek:

“... gelees word as beloftes vir die prediking en sakramente, as inspirasie vir aanbidding, as inhoud van die sending, as riglyne vir die alledaagse lewe” (Smit 2006:97).

Vervolgens vertel Smit (2006:111-181) sy een verhaal oor die lees van die Bybel vanuit ‘n *sistematiese* perspektief. Hierdie perspektief (wat eintlik weer die oorvertel is van die eerste verhaal maar nou vanuit ‘n ander perspektief!) word vir hom bepaal deur die objektiewe en subjektiewe kant van die lees en verstaan van die Bybel, dit is, die dubbele aspek van enersyds die teks uit die verlede en andersyds die konteks van die hede. In sy eie woorde:

“Mense wil graag hê dat die Woord gehoor moet word, en mense wil graag hê dat die Woord verstaanbaar, geloofwaardig, eksistensiële, aktueel, profeties, situasiegerig, of hoe mens dit ook al wil formuleer, gehoor word” (Smit 2006:111).

Hierdie lees- en verstaanproses onderskei hy (aan die hand van sy voorbeeld van die stukkie geskeurde papier met die woorde: “I have a dr ...”) dan skematies deur die aanduiding van verskillende aspekte, te wete: Eerstens die teks wat historiese (bv. hoe het teks ontstaan?), grammatiese (bv. wat beteken die woorde, sinne?) en literêre (bv. tot watter genre behoort die teks) vrae oproep waarop antwoorde gevind moet word; tweedens die vraag na die oorsprong van die teks waardeur gekyk word na die sosiale, kulturele, politieke en ekonomiese kontekste waarbinne hulle ontstaan het; derdens, die oorleweringsgeskiedenis van die teks en die effek wat dit gehad het in daarvan op die gang van die tradisie deur uitleggers voor ons;⁶ vierdens volg die kritiese houding van die leser, en spesifiek ‘n selfkritiese houding waarin die leser sy / haar eie voorverstaan, keuse van en assosiasies met die teks met agterdog bejeën;⁷ vyfdens volg die vraag of dit ons regtig raak, of ons dit ernstig neem, dit wil sê – in Smit (2006:135) se woorde – om “te begryp, is om ge-gryp te word” en dus onself oopstel oop te stel om in die ontmoeting met die teks voortdurend self uitgelê te word;⁸ en laastens die vraag: waar hoe raak dit ons, dit is, die konteks waarin ons ons bevind binne ons konteks. Vir Smit (2006:139) is die beskrywing en verstaan van die konteks ‘n baie ingewikkelde saak met ‘n gelaagdheid wat die lees en verstaan van die Bybel se boodskap net nog verder kompliseer. Meer nog: dit nog moeiliker maak om die rol van die konteks in die wisselwerking tussen teks en konteks te verstaan. Na die implikasies van elkeen van hierdie ses aspekte word vervolgens in Smit se verhaal konstruktief aandag gegee. Vir Smit beteken die eerste aspek dat watter metodes ook al aangewend word vir lees en verstaan van die Bybel, dit ten diepste begelei sal word deur die aanvaarding van die gesag van die Skrif as die normatiewe, apostoliese oorlewering van die evangelie. Anders kortweg gesê: Hierdie metodes is net nuttig in die mate waarin dat dit daarin slaag om die finale en gehele teks van die kanon, soos oorgelewer in die kerk, reliëf gee en meer verstaanbaar te maak. Die tweede aspek (dit is naamlik, die ontstaanswêreld agter die teks) noodsaak groot versigtigheid omsigtigheid aangesien ons kennis veel meer kariger is as wat dikwels erken word. Nietemin is van groot waarde die uiteensetting van die teologiese grondstrukture wat onderskei kan word van ‘n bepaalde outeur, die sosiale en kulturele agtergronde (insluitend argeologiese bevindinge). Dit geld volgens Smit ook wat die derde (oorleweringsgeskiedenis) en vierde aspekte (effek) betref. Hierdie aspekte noodsaak

---

6 Smit (2006:130) gebruik die beeld van ‘n klankversterker om hierdie besondere aspek te verduidelik.

7 Smit (2006:135) gebruik in die geval die beeld van ‘n sif of filter om dit te verduidelik.

8 Smit (2006:139) verduidelik dit aan die hand van ‘n verstaansirkel ten einde die wisselwerkende aard van egte verstaan te beskrywe.

priorisering by wyse van – soos Smit dit stel⁹ – konsentriese sirkels (kerk, geloofgemeenskap, geloofbelydenisse, teologie en geloofspraktyke), en die herkenning van verskillende trajekte (grondlyne) waarbinne betekenis ontsluit kan word. By die vyfde aspek kom die lesers se eie (suspisieuse!) rol ter sprake in die verstaanproses asook die uitlegtradisie waarin die leser staan. Hiervan moet die leser selfkrities bedag wees ten einde op 'n verantwoordelike wyse begelei te word in die verstaanproses van seleksie, ordening, sifting en benutting. En laastens word die Bybel gelees met 'n sekere verwagting; vertrou dat die leser aangespreek sal word. Meer nog: dat die leser gekonfronteer sal word met nuwe woorde. In Smit (2006:162) se woorde:

    Gelowige lesers wag dus op 'n woord wat saak maak, wat sin maak, wat betekenisvol en geloofwaardig *in-spreek* op die hede, wat hulle eie lewe vir hulle nuut *uit-lê* en aan hulle 'n nuwe verstaan bied van hulle lewenswerklikheid en van die geskiedenis.

Daarom is vir Smit (2006:164) die beste uitleggers van hierdie Woord die gemeente, die gelowiges, die daders van die Woord. Aan hulle behoort die “epistemologiese voorrang”! Maar – ten slotte – vir hierdie Woord om grond te vat, moet dit voortdurend gerig wees op, geïntegreer word met die konkrete konteks, die lewenswêreld van die lesers en hoorders.¹⁰ Daarom konkludeer Smit (2006:172) in sy sistematiese perspektief op die lees van die Bybel vandag om te wys op drie motiewe - wat na sy oordeel beslissend is, te wete die roeping van Christene, die feit dat Christene anders as die natuurlike mens is, en dat die hart van die roeping geleë is in die hart van God self. Mooi stel hy dit in die voorafgaande gedeelte soos volg:

    “Dit beteken dat ons eers die Bybel verantwoordelik lees en verstaan wanneer ons hierdie voorveronderstellinge, hierdie geloofsbeslissinge waarsonder die Bybel nie moontlik was of is nie, in gedagte hou en respekteer, wanneer ons die drie-enige God in die Bybel ontdek, met ons hoor praat, en ons hoor deel maak van sy volk en sy werk. Die diepste inhoud van die Bybel is die openbaring van die drie-enige God en die feit dat Hy mense roep en deel maak van sy werk. Ons verstaan die Bybel, as ons dié boodskap daarin hoor” (Smit 2006:170).

“Die roeping en deel maak van sy werk” bring Smit (2006:182-230) by die derde perspektief op sy een verhaal van die lees van die Bybel, te wete die *etiese* perspektief. In hierdie perspektief kom die kernvraag na vore na die Bybel as rigsnoer vir die Christelike lewe. As rigsnoer en dus ook die vraag na die relevansie van die Bybel vir die moraal, vir wie ons is, hoe ons leef en wat ons doen. Hy stel:

    Die lewende God en sy Christus spreek in sy verbondstrou dwarsdeur alle eeue en tot vandag tot sy kerk deur sy lewende Woord en sy lewendmakende Gees. Die lewende Woord van Christus, in sy amp as profeet, priester en koning, lei en onderrig ook die kerk in hulle Christelike lewe. In die troosvolle beloftes van die evangelie sit die beslaglegging van die imperatief opgesluit. Die genadige verlossing lei tot 'n nuwe lewe van dankbaarheid” (Smit 2006:183).

---

9 Smit (2006:153) stel dit as volg: “*Hoe nader sekere faktore aan die sentrum lê, hoe belangriker rol behoort hulle te speel in die uitleg van 'n bepaalde perikoop*” (kursivering van Smit). Wat is hierdie sentrum? Vir Smit is dit die Skrif as kanon, as betroubare en gesaghebbende Woord.

10 Treffend stel Smit (2006:167): “Predikers preek in die vertrou dat deur alles heen God se lewende Woord tog steeds weerklink, nooit gewaarborg nie, nooit onfeilbaar nie nooit aantoonbaar nie, maar tog kragtig, lewend verlossend”.

Sy etiese verhaal vertel Smit aan die hand van die vier eienskappe van die Skrif – te wete gesaghebbend, betroubaar, helder en genoegsaam. Gesaghebbend gee uitdrukking aan die oortuiging dat die lewende God self met gesag deur die Skrifte praat, ook in die hede – en ook teenoor die kerk! Die *betroubaarheid* verwys na die betroubaarheid van God, en dus in geloof op sy beloftewoord – soos in die Bybel verwoord – geneem en as waar bely kan word. Die *helderheid* van die Skrif het betrekking op die eenvoud van die basiese boodskap, dit is, die heilsboodskap terwyl die *genoegsaamheid* getuienis aflê dat die kerk niks meer benodig as om die genadige weg van verlossing in Christus te ken en om dankbaar as mense van God in sy diens te kan lewe nie. Met as kernvraag *hoe?*, wys Smit daarop dat bogenoemde eienskappe nie die noodsaak van uitleg uitkakel nie. Die teendeel is juis waar. Die kerk moet steeds weer hoor wat die Gees aan die gemeente sê (Smit 2006:189). Dit sien ons in die belydenisskrifte, in die erns wat met eksegese gemaak word, die begeleidende rol van die tradisie, die klem op die saamlees deur die gemeente in hulle soeke na leiding, wysheid en onderskeidingsvermoë. So veronderstel die belydenis van die gesag van die Skrif juis uitleg, en dit is geen maklike taak wanneer oor die Christelike lewe of oor moraliteit gepraat word nie. Hieroor word op baie verskillende manier gedink, hetsy aan die hand van aangeleerde en inge oefende houdings en gedragspatrone (genoem deugde-etiek), of aan die hand van gesaghebbende sosiale instelling (bv staat, kerk) wat voorskrytelik te werk gaan (genoem norm-etiek), of aan die hand van die enkeling se eie (vrye, mondige) rede (of gewete) as norm (genoem gesindheidsetiek), of laastens aan die hand van die oortuiging dat moraliteit vereis dat mense gesamentlik moet vra na die moontlike toekomstige gevolge van hulle daade (genoem verantwoordelikheidsetiek). Vir Smit bring hierdie vier benaderingswyses verskillende uitgangspunte mee aan die hand waarvan oor moraliteit gepraat en gedink word. Vir sommige gaan dit oor die ideaal van 'n morele wêreld en samelewing. Vir ander weer oor die deugde van 'n morele karakter. En vir nog ander oor die daade wat as morele optrede en Christelike gedrag beskou kan word (vgl Smit 2006:206). Dit illustreer Smit aan die hand van drie etiese kwessies, naamlik geweld, geregtigheid en homoseksualiteit. En hoe moeilik en kompleks dit is om – aan die hand van hierdie voorbeelde – reglynige, klinkklare en finale konklusies in spesifieke historiese oomblikke te trek, toon hy duidelik aan. Veel meer kom (van alle oorde!) in spel.¹¹ Maar wat (normaalweg)¹² vasstaan, is die voortdurende primêre (rigsnoer) rol van die Bybel (op 'n ryke en komplekse wyse) in hierdie etiese oordeelsvorming en die konkrete beliggaming van die evangelieboodskap in die lewe van gelowiges, die gemeente, en selfs die openbare lewe. En wat verder vasstaan, is dat gelowiges hulle mag en moet beroep op die Bybel.¹³ Treffend sluit Smit (2006:228) samevattend sy verhaal af:

Met die oog op die Christelike lewe bied die Bybel as boeiende verhaal van die drie-enige God se genadige omgang met die wêreld en met sy kerk en gelowiges, 'n wonderbare rykdom van perspektiewe, in die vorm van drome, deugde, en daade, in die vorm van inspirerende visies van die Godsryk, veelvuldige uitbeeldings van die mense van die ryk, en talle konkrete riglyne, wette, norme, vermanings, eise, voorskrifte, voorbeelde,

11 Duidelik stel Smit (2006:227-8): "... (Indien 'n mens nadink oor die proses van etiese oordeelsvorming, word dit duidelik dat die Bybel 'n sleutelrol kan vervul, maar dat dit nie al ons vrae gaan beantwoord en al die inligting wat ons benodig, gaan verskaf nie. Ons gebruik almal ook onvermydelik ander bronne, ander kennis, ander opvattinge, ander oortuigings – en baie dikwels lê die oorsake van ons meningsverskille met mekaar meer in hierdie ander bronne en oortuigings as by die Bybel self".

12 Vir hierdie woordkeuse, sien Smit (2006:230) se verwysing na Calvin se beklemtoning van die adiaphora.

13 Sien ook Smit (2006:229) se belangrike argument vir sy keuse om eerder te praat van Skrifberoep as van Skrifgebruik.

waarskuwings en veroordelings waarin die lewenskeuses wat pas by die mense gedemonstreer word. Om die rede is die getroue hoor van die Woord, in die volheid van die gemeentelike liturgie, veral in die prediking en lering, maar ook in tallose ander vorme van kerklike omgang met die Woord en voortdurende verdieping in die Woord, van beslissende belang.

“In die volheid van die gemeentelike liturgie” is die leidraad en oorgang na die laaste perspektief van Smit (2006:234-312) se een verhaal oor die lees en verstaan van die Bybel, te wete die praktiese perspektief. Hieraan – by gebrek aan ruimte – gaan ek nie uitvoerig aandag skenk nie. Ek verwys slegs na die rykdom van metafore (veertien in totaal!)¹⁴ wat Smit aandui wat die Bybel self gebruik om oor die woorde van God te praat en wat in die geskiedenis deur die kerk met instemming herhaal en bely is. Die punt is: Elkeen probeer ‘n ander aspek (bv spieël - om Christus te sien; stem – dat God met ons praat; balsem – om genesing te ervaar en van redding te hoor ens.) van hierdie wonderbare werking van Gods Woord verwoord.

In die hieropvolgende gedeelte, wil ek aan die hand van hierdie voorafgaande uiteensetting van Smit se een verhaal oor die hermeneutiek vanuit vier perspektiewe, vra na die storieverteller (hermeneut) Smit agter die verhaal, en dit is spesifiek, na Smit se (implisiete) verstaan van teologisering. Vra na sy besondere verstaan van verantwoordelike teologiese nadenke, en dus na die karakter van teologie as wetenskap. Laasgenoemde gaan tipeer word as Smit se ekumenies-ekkesiologiese rasionaliteitsmodel. En hieroor moet ons saam praat en mekaar hoor, want dit hou na my oordeel die onvermydelike gevaar in van die uiteindelijke isolering van teologiese nadenke en die ongelukkige verskraling van ons selfverstaan in ons skepselwees voor God.

2. DIE “WAARHEEN?” VAN ‘N EKUMENIES-EKKLESIOLOGIESE RASIONALITEITSMODEL

Soos ‘n besondere goue (hermeneutiese) draad loop die beklemtoning van God se trou, van die Gees as waarborg deur al vier perspektiewe van Smit se verhaal oor die verantwoordelike lees en verstaan van die Bybel. Om maar net enkele verwoordinge aan te haal:

“Dieselfde lewende God praat in sy trou vandag nog met ons, lewend, deur die lees en deur die luister” (53); “Die lewende teenwoordigheid van Christus deur die werking van die Heilige Gees waarborg dat die Woord steeds gehoor en verstaan word binne die kerk, volgens die breë ekumeniese kerk” (97); “Die kerk kan vertrou op die beloftes dat die Heilige Gees die kerk sal lei in alle waarheid” (184); “Die Bybel is betroubaar omdat God betroubaar is” (184); “Die waarheid van die Bybel is juis primêr ‘n persoonlike waarheid, ‘n waarheid van beloftes en betroubaarheid, dis die waarheid van die lewende God wat met mense praat” (185).

Met hierdie beklemtoninge kan en wil ek nie verskil nie. Deel ek ook vertrouensvol in die geloof saam met Smit. Op ‘n besondere wyse ontvou hy as hermeneut hierdie “trou-moment” – van God en wat van die gelowige verwag word - in sy verhalende vier perspektiewe met ‘n

---

¹⁴ Die veertien metafore is: spieël; stem; balsem; skat; wet; saad; brood; krag; bril; lig;lamp; swaard; huis; en anker (vgl Smit 2006:234-312).

passiewolfe diepte¹⁵ en sosiale trefkrag.¹⁶ Maar beslissend word bygevoeg: ons kan dwaal, dit verkeerd hê, voer Smit aan. Ook dit deel ek. Deel ek juis in besonder. Maar op die implikasie van hierdie punt, loop ons weë egter uitmekaar. Smit kies dan vir 'n verstaan van teologiese nadenke wat haar (metodologiese) integriteit moet uitpluis en vind binne die ruimte van die groter kerk (dit is, die ekumene) wat uiteindelik die kritiese gespreksgenoot moet wees waar ons van ons moontlike dwalinge bewus gemaak moet word. Ons moet as kerke saampraat; as kerke saamluister; as kerke saam soek en saam uitvind oor hoe en wat ons te doen staan. Dis ook hoe ons van ons verkeerde weë bewus gemaak sal en kan word. Ek noem dit kortweg: Smit se ekumenies-ekkesiologiese rasionaliteitsmodel.¹⁷ Die belang en betekenis van die groter ekumeniese gesprekskring kan geensins in ons teologiese nadenke ontken word nie. Dis lewensnoodsaaklik. Aan die kerk is die goeie boodskap toevertrou. Maar dit kan beslis nie die volledige of enigste konteks van kritiese nadenke wees oor die wyse¹⁸ (dit is, ons metodologiese verantwoording) waarop ons oor God praat; oor God as Skepper en God se goeie skepping – en terselfdertyd ook oor lyding en hartseer - nadink, oor die betekenis van redding in Jesus Christus en die leiding van die Gees; oor menswees as imago Dei – noem maar op. Teologisering – ten einde aanspraak te kan maak op geloofwaardigheid – vereis besinning oor die (metodologiese) regverdiging van ons geloofsuitsprake. Op hierdie punt resoneer Smit in sy hermeneutiese verhaal – dit wat ek sy ekumenies-ekkesiologiese rasionaliteitsmodel noem - implisiet (of dalk doelbewus?) die afwysende houding van Karl Barth¹⁹ ten opsigte van die metodologiese regverdiging van ons teologiese uitsprake. Waar

---

15 Sien hieroor – as voorbeeld - Elna Mouton (2007) se “*Seeing*” with reverence: *Dirk Smit on the ethos of interpretation*. In die konteks van die liturgiese viering, stel sy dit so besonders in waardering van Smit se benadering waarin sy passiewolfe diepte treffend verwoord word: “In the worship service, Smit proclaims, the Spirit shapes and refines the senses of believers. They learn to listen to God’s words, to each other and to the needs of society and the world. They learn to feel, to smell, to taste. They learn to look and see and be surprise in new ways. They learn to see God differently – with awe and reverence – and one another, as well as the vulnerable and fragile realities within and around them. In liturgy the Spirit teaches them to name their sins, and to grow from remembering their inherited traditions of alienation to dismembering them in the light of God’s mercy. They learn to see their past, their personal and collective scars and guilt of sins committed and omitted for what it is, but also boldly to revisit their own and others’ stories through the lens of God’s great deeds in history, and Christ’s forgiving and healing love. In this way the Spirit teaches them to think, speak and act from a new collective identity, and to accept the life stories of all “others” as if they were their own. From there they learn to see the future differently, and are challenged to live and speak with courage and hope in the present”.

16 Sien as goeie voorbeelde van die sosiale trefkrag van Smit se teologie in hierdie verband Koopman (2007) se *Doing ethics in communion. Some lessons from the theology of Dirkie Smit*, en De Gruchy (2007) se *On not abandoning church theology: Dirk Smit on church and politics*. In albei kom die besondere belang van die Belhar Belydenis – en ook Smit se betrokkenheid daarby - ter sprake.

17 Rasionaliteitsmodel is 'n tegniese verwysing wat vanuit die kader van die wetenskapsfilosofie kom. Dit verwys na die vraag oor die regverdiging vir die oortuiging wat ons verdedig, en die redes waarom.

18 Die beklemtoning van wyse is hier van besondere belang, aangesien die argument wil fokus op die isolering van teologiese nadenke, en nie in die eerste plek op die bybelse inhoud van ons denke nie.

19 Die noue teologiese ooreenkoms tussen Barth en Smit se verstaan van teologiese nadenke wat deur ander skrywers reeds aangedui is, is die motivering vir hierdie keuse (sien by Vosloo 2007:406). In die suid-afrikaanse konteks was Johan Heyns – saam met Willie Jonker – in hulle *Op weg met die teologie* (1973) na my wete die eerste kritiese standpuntinname tov Barth se Christomonistiese openbaringsbegrip, en wat, volgens Heyns (1973:155ev) tereg aanleiding gegee het tot 'n volkome isolasie van die teologie. Op Heyns en Jonker se verstaan van teologie het Wentzel van Huyssteen (1978) weer krities reageer, en hierdeur – ook in die suid-afrikaanse konteks – ten minste die debat oor die wetenskaplikheid van teologiese nadenke destyds ontken. Van Huyssteen (1973:386) het op sy beurt oortuigend aangetoon dat ook Heyns nie op die wyse waarop hy Barth aangevat het, self ontkom aan die drastiese isolering van die

Barth God se openbaring volledig vooropstel, stel Smit God se openbaringstrou voorop. En beide doen dit op 'n besondere wyse – as geloofsleer – ter wille van die kerk. Maar net soos wat Torrance (1990: x-xi) ten opsigte van Barth gestel het, sal ek graag ten opsigte van Smit wil stel:

“Whether or not contemporary theology agrees with Barth, it cannot escape the questions he has raised, or avoid dealing with the situation he has created. If theological advance is to be made, it will not be by passing him or going round him, but only by going through and beyond him ...”

Ook Smit se vrae kan nie ontwyk word nie. Ook kan nie beleef maar net verbybeweeg word by die diepsinnige hermeneutiese kompleksiteite wat hy aangedui het in sy vier perspektiewe nie. Ons sal (met behulp van Torrance se woorde geformuleer!) saam met Smit deur Smit moet beweeg. Saam moet deurbeweeg want hier lê 'n onvermydelike taak van teologiese nadenke wat nie versaaak mag word nie. Nie versaaak mag word ter wille van haar geloofwaardigheid, haar integriteit nie. Reeds Heinrich Scholz (1931) het hierdie vraag so raak en so skerp gestel aan Barth in sy artikel “Wie ist eine Evangelische Theologie als Wissenschaft möglich?” Swardsnydend skerp stel hy:

“Aber die Energie des Glaubens, so hoch sie auch gefasst werden mag, ist natürlich im geringsten noch nicht ein Beweis für seine Legitimität”. (Scholz 1931:27)

En nog sterker as Scholz verwoord Moltmann (1964:149) hierdie kritiese vraag:

“Wer bürgt für die Wahrheit der Verkündigung und die Wahrhaftigkeit der Verkünder?
... An welcher Wirklichkeit beweisen die Worte ihre Wahrheit oder welche Wirklichkeit beweist die Wahrheit dieser Worte?”

Hierdie vrae geld ook vir Smit. Waarskynlik hou hierdie verpas van kritiese nadenke deur Smit oor die regverdiging van haar metodologiese werkswyse buite kerklike kringe om, ook verband met die doelbewuste ignorering van die mees omstrede uitdaging aan teologiese nadenke vandag, te wete die omvangryke invloed van die natuurwetenskappe.²⁰ As Botha (vgl

---

teologie waarvan hy Barth beskuldig nie. In 'n latere publikasie stel hy dit as volg: “Barth sought to found his theology of revelation on an impressive choice for revelation rather than experience, theology rather than non-theological sciences, kerygmatic authority rather than rational argument. The scientific status of theological reflection was thus never a vital question for theology according to Barth, since theology is a function of the church which, in obedient faith, serves the gospel through critical guidance” (Van Huyssteen 1989:16).

20 Om hier 'n volledige motivering te gee vir die oortuiging dat dit eenvoudig moet, is die ruimte daarvoor te beperk. Ek volstaan met enkele verwysinge aangesien daar eenvoudig net te veel goeie literatuur oor die afgelope vier dekades sedert die indrukwekkende werke van Ian Barbour en Arthur Peacocke hieroor verskyn het. Murphy (1996:105) het al meer as tien jaar gelede kort en kragtig gesê: “Relating theology to science just might be the single most important apologetic task in our postmodern era”. Dit kan egter nie ongekwalifiseerd gestel word nie, en daarom is Rolston (1996:64) se woorde van pas: “The religion that is married today to science is a widow tomorrow, while the religion that is divorced from science today leaves no offspring tomorrow”. In die meer resente versamelbundel *Why the science and religion dialogue matters* (2006), bespreek George Ellis, John Polkinghorne, Holmes Rolston III, Fraser Watts en Ronald Cole-Turner juis hierdie vraag op 'n insiggewende wyse. Ek volstaan met 'n opmerking van Watts (2006:61) waarmee ek volledig kan saamgaan: “I care deeply about the dialogue between science and religion, partly because I hope it will lead to a less arrogant, more religiously sympathetic science, but also because I hope that science can help religion to become more open and humble”. In die onlangse populêre werk van Alister McGrath (2010:77) *Mere theology* het hy 'n goeie kort persoonlike bespreking

bl 2) dan stel dat Smit juis eietydse uitdagings so skerp identifiseer, en daarvan teologies werk maak, dan is die opvallend vreemde dat dit in sy hermeneutiese verhaal volledig ontbreek.²¹ Tog stel Smit deurgaans in al vier perspektiewe op die een verhaal van die Bybel die konkrete leefwêreld voorop, beklemtoon die (gelaagdheid van) konteks, die belang van ons menslike gesitueerdheid – maar die mees invloedryke eietydse ervaring van die natuurwetenskappe ontbreek volledig.²² Tevergeefs in Smit se hermeneutiese verhaal soek die een-en-twintigste eeuse konkrete leser van “vlees en bloed” – wat swaar en dikwels ontugterend gebuk gaan onder die eietydse fel aanslae van die natuurwetenskaplike-reduksionistiese mens- en wêreldbeskouinge – na die name van Copernicus (Galileo word toevallig terloops genoem), Keppler, Einstein, Darwin, Dawkins – noem maar op. Is hierdie ontbreking (dit is: van enersyds van metodologiese verantwoording en dus teologiese selfverstaan en andersyds die erns maak met die natuurwetenskaplike invloed) ’n verbandhoudende gevolg (dus doelbewuste blindokol) van Smit se ekumenies-ekklesiologiese rasionaliteitsmodel? Of meen Smit dalk soos Barth (1947:5) dat “(d)iese Frage ... auf keinen Fall eine Lebensfrage (ist) für die Theologie”?

Dit is ’n lewensvraag vir teologiese nadenke. Ons moet eenvoudig die Bybelse skeppingsverhale en ons eie kerklike belydenisse konsekwent en grondig ernstig neem in hulle geïmpliseerde (universele) reikwydte.²³ Daar staan tog duidelik geskrywe dat God in die begin die hemel en aarde gemaak het. En dit sluit dus benewens Israel, ook China, Japan en Irak in. Maar so ook in die *Apostolicum* bely ons as kerke saam dat ons glo in God, die Vader, Skepper van hemel en aarde. Hierdie (universele) reikwydte mag nie teologies verpas word nie. Mag ook nie willekeurig-geloofmatig verskraal word nie. Ons is God se fisies-biologiese handewerk. Hierdie geïmpliseerde teologiese reikwydte en fisiese konkreetheid, en dus daarmee saam die vraag na die wyse waarop teologiese uitsprake oor God, en Gods goeie skepping, en die redding in Jesus Christus gemaak word, noodsaak metodologiese verantwoording wat onvermydelik deel uitmaak van die algemene wetenskapsteoretiese probleembewussyn. Wil ons met teologiese integriteit praat oor God as Skepper, en die mens as God se handewerk as skepsel, sal dit in elkeen van Smit se vier perspektiewe verdiskonteer moet word. Dalk duideliker gesê om moontlike misverstand uit te skakel: die vraag is hier beslis nie na ’n wetenskapsteoretiese begroning van Gods openbaring of Gods trou nie. Nee. Wat moet is

---

van die belang van die teologie-wetenskap relasie met die sprekende titel: The natural sciences: friends or foes of faith?

21 Weliswaar word op enkele plekke terloops na die natuurwetenskappe verwys (sien bv Smit 2006:78;81), maar dan nie as ’n relasie teologie-natuurwetenskap wat van belang sou wees nie.

22 So ook in Smit se onlangse voordrag oor die opstanding van Jesus waar hy deurgaans beklemtoon dat ons konkrete (kosmiese) werklikheid nooit uit die oog verloor moet word nie. So stel hy: “Allereers is die sleutelsaak in die Bybelse getuienis dat dit Jesus is wat opgewek word. Dis die geheimenis, die wonder, die verrassing, die troos, die belofte, die *nuwe perspektief op die hele wêreld en werklikheid*, op die geskiedenis, op onself, op God, dis die eintlike punt” (Smit 2011:2; kursivering myne); Ook: “Die lewende Heer is by ons teenwoordig en werksaam deur die Gees – in die geskiedenis, die werklikheid, die kerk, ons eie lewe. Die Opgestane en Lewende Christus werk deur die Gees en die Gees werk ook in en deur kosmos en kerk, ook in en deur ons, nou én op weg na die toekoms (Smit 2011:4); En: “Die Gees maak ook die skepping nuut, die wêreld, die ganse werklikheid” (Smit 2011:6).

23 Van Huyssteen (1978:393) stel dit op sy besondere manier baie duidelik in sy kritiek op Heyns en Jonker se verstaan van teologie. In hierdie konteks is sy kritiek ook van toepassing op Smit se wyse van teologisering. Hy stel: “Die universaliteit van die teologie hang trouens direk saam met die feit dat dit juis direk of indirek oor God uitsprake wil maak. Daarom ook kan die teologie sig nie terugtrek op ’n spesiale openbaringsterrein, om as ’n positiewe kerklike teologie in afsondering van die res van die wetenskappe te bestaan nie. Dit mag ’n probleemlose naasbestaan met die ander wetenskappe verseker, maar die universaliteit wat weselik met die Godsgedagte gegee is, word hierdeur ingrypend aangetas”.

verantwoording van die wyse waarop ons daarvoor nadink, en wat ons dan daarvoor sê, maar dan nie in isolasie nie, ook nie as ’n verskuilde vorm van immunisering teen kritiek nie, maar as integrale deel van Gods hele skepping.

Ten slotte. Waarheen gaan Smit se (ingeperkte) ekumenies-ekkesiologiese verstaan van teologiesering ons neem? Indien ons meen dat ons ’n Skrifteologie kan beoefen sonder verantwoording oor die grense heen van die ekumeniese kerk, sonder verantwoording waarin metodologies gevra word na die regverdiging van ons teologiese uitsprake, gaan ons ons in ons teologies-gereformeerde nadenke uiteindelik vervreem en isoleer van ons eietydse werklikheidservaringe. Weliswaar is Smit se toegespitse klem op en insigte vanuit sy diepgaande hermeneutiese nadenke ’n skoling in nederigheid, versigtigheid en openheid. Dit vind ek besonders. Maar as ons dan terselfdertyd die eietydse invloedryke natuurwetenskaplike insigte ignoreer, gaan ons meewerk sowel aan die toenemende bevraagtekening van die geloofwaardigheid van ons “geloofskreun” in God se goeie skepping, as die meewerk aan die eenkant verstil van ons lewendmakende belydenis van God se trou. Maar as ons saam met Smit deur Smit se besondere teologiese bydrae sou werk na metodologiese verantwoording, en ook nie die natuurwetenskaplike insigte ignoreer nie, meen ek dat Smit se eie woorde ons opnuut en anders – soos vir Augustinus – aan die hart sou gryp. Aan die hart sal gryp op die deurwerking hiervan op ons konkrete lewenspaaië tot in die fisiologiese “aar-diepte” van menswees, en dan voorts verby die hange van Tafelberg, ver oor die grense van die Kaapse vlaktes en die kuslyn van die Atlantiese oseaan heen, wanneer hy stel:

“Gelowige lesers wag dus op ’n woord wat saak maak, wat sin maak, wat betekenisvol en geloofwaardig *in-spreek* op die hede, wat hulle eie lewe vir hulle nuut *uit-lê* en aan hulle ’n nuwe verstaan bied van hulle lewenswerklikheid en van die geskiedenis” (Smit 2006:162).

BIBLIOGRAFIE

- Barth, Karl 1947. *Kirchliche Dogmatik* 1/1. Zollikon-Zürich: Evangelischer Verlag.
- Botha, JG 2007. We owe the world good theology: On Reformed faith and public theology. *NGTT* 48 (1 & 2), pp. 333-344.
- De Gruchy, SM 2007. On not abandoning church theology: Dirk Smit on church and politics. *NGTT* 48 (1 & 2), pp. 356-365.
- Heyns, JA & Jonker, WD 1973. *Op weg met die teologie*. Pretoria: NGKB.
- Koopman, NN 2007. Doing ethics in communion. Some lessons from the theology of Dirkie Smit. *NGTT* 48 (1 & 2), pp. 366-382.
- McGrath, Alister 2010. *Mere theology*. London: SPCK.
- Moltmann, Jürgen 1966. Gottesoffenbarung und Wahrheitsfrage, in: Busch, E; Fangmeier, J & Geiger, M (eds). *Parrhesia, Karl Barth zum achtzigsten Geburtstag*, pp. 148-172.
- Murphy, N 1996. Postmodern apologetics, or why theologians must pay attention to science, in: Richardson, WM & Wildman, WJ (eds). *Religion and science*. New York: Routledge, pp. 105-20.
- Rolston III, H 1996. Science, religion and the future, in: Richardson, WM & Wildman, WJ (eds). *Religion and science*. New York: Routledge, pp.62-81.
- Smit, Dirkie 2006. *Neem, lees!* Wellington: Lux Verbi.
2011. Die opstanding van Christus: ’n teologiese oriëntering. Ongepubliseerde voordrag by die Teologiese Dag van die Fakulteit Teologie, Universiteit van Stellenbosch op 31 Jan 2011.
- Scholz, Heinrich 1931. Wie ist eine Evangelische Theologie als Wissenschaft möglich? *Zwischen den Zeiten* 1, pp. 8-53.
- Torrance, Thomas F 1990. *Karl Barth, Biblical and Evangelical Theologian*. Edinburgh: T&T Clark.
- Van Huyssteen, Wentzel 1978. Teologie en metode. *Koers* 43, 377-398.
1989. *Theology and the justification of faith*. Michigan: Eerdmans.

- Veldsman, Daniël P 2007. Karl Barth's epistemology: a critical appraisal. HTS 63 (4) 1337-45
- Vosloo, RR 2007. Neem, lees ... vertolk, bely! Kantaantekeninge by die teologie van Dirkie Smit. NGTT 48 (1&2) 397-411.
- Watts, F & Dutton, K (Eds) 2006. *Why the science and religion dialogue matters*. Philadelphia: Templeton Foundation Press.

TREFWOORDE

Dirkie Smit
Hermeneutiek
Ekumenies-ekklesiologiese rasionaliteitsmodel
Teologie-wetenskap debat

KEY WORDS

Dirkie Smit
Hermeneutics
Ecumenical-ecclesiological model of rationality
Theology-Science debate

Kontakbesonderhede
Daniël P Veldsman
Departement Dogmatiek en Christelike Etiek
Fakulteit Teologie
Universiteit van Pretoria
Pretoria, Suid-Afrika
Danie.veldsman@up.ac.za / 0124205391 (W)